

Стежко З. В.,

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи
Центральноукраїнського національного технічного університету
м. Кропивницький, Україна*

РОЛЬ ФІЛОСОФСЬКОЇ МЕТОДОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУБ'ЄКТА

Формування соціальної ідентичності «в контексті того, як особа сприймає те, що відбувається в суспільстві, і яким чином конструює свої стратегії поведінки відповідно до свого сприйняття» (1, с. 66), завжди є актуальним. Специфіка нашого часу, коли суспільні трансформації стають надто швидкими, надто мінливими та дещо спонтанними, значно посилює бажання суб'єкта сконструювати навколишню об'єктивну реальність у сприйняттях адекватно потоку її змін. Якщо ознаки соціальної ідентичності суб'єкта – когнітивно-раціональні, чуттєво-емоційні, ціннісні тощо – сформовані оптимально, на їх основі суб'єкт має реальну можливість оптимізувати своє життя. Маємо з приємністю відзначити, що робота у цьому напрямку ведеться – як у науково-дослідній сфері (передусім у психології), так і в сфері освіти. Формуються підходи, моделі, патерни, здатні змінити ставлення до кризових ситуацій та полегшити напругу сьогодення. Дієвим результатом можна вважати стійку зміну поведінки суб'єкта у позитивному для суспільства напрямі.

Проте задамося питанням – чи використовуються наразі усі можливості для підвищення ефективності формування соціальної ідентичності суб'єкта? Однозначно, ні. Щоб проаналізувати це питання більш детально, маємо задіяти філософську методологію, яка, як правило, спеціалістами не вважається важливою при формуванні соціальної ідентичності суб'єкта.

Передусім при моделюванні поведінки соціального суб'єкта проявляється недостатня увага до аналізу специфіки здорового глузду. В реальності він формується шляхом індивідуального, емоційно забарвленого сприйняття різномірних фактів, які в сукупності складають стійке індивідуальне/групове бачення навколишнього світу дорослих, тобто світогляд. Проте, як підмітив Гайдеггер, сформувавшись, «здоровий глузд ..., відстоюючи свої права, ... апелює до «очевидності» своїх тверджень і міркувань» та «спирається на вимогу відчутної вигоди й виступає проти знання про сутність існуючого» (2, с. 1).

Акцентуємо – чітко проглядається апеляція до «очевидності» та «вигоди» – замість апеляції до раціональних доказів. Тому очевидно стає підміна глибинного когнітивно-раціонального компонента соціальної ідентичності суб'єкта поверхневим чуттєво-емоційним, і підміна ця є практично повсюдною. Проявляється вона, як правило, в абсолютизації лише власного бачення, радикалізації власної ірраціональної позиції. Наслідком є досить специфічне розуміння здоровим глуздом ціннісного компоненту соціальної ідентичності, наприклад, шире ототожнення свободи та сваволі (сваволя це свобода, яка не визнає відповідальності за скоєне). Основу такого типу роздумів та дій складає особистий/груповий інтерес, стійка суб'єктивна впевненість у своїй правоті.

Зауважимо, що цінності та оцінки ніколи не вкладаються у раціональне тлумачення подій повністю, вони здебільшого існують у сфері ірраціонального, у сфері радикально-емоційних роздумів. При формуванні змісту психологічного супроводу соціальної ідентичності суб'єкта вчені та педагоги мають звертати увагу на цю особливість здорового глузду і відповідно коригувати пропоновані моделі та патерни – адже без опори на раціональність у повсякденному житті суспільство не має перспектив щодо подолання кризових явищ ні сьогодні, ні в майбутньому.

Можна заперечити, що стійка ірраціональна позиція здорового глузду має обґрунтування – адже вона переважно спирається не на домисли, а на реальні факти. І це дійсно так. Але, як свідчить раціональна філософія, – об'єктивного/самодостатнього, достовірного факту не існує в принципі. Факт завжди постає перед суб'єктом – незалежно від рівня його освіти – у загальному контексті, тобто у рамках власного світогляду, теоретичного, лінгвістичного його тлумачення. Тому вчені намагаються приймати факти як об'єктивний раціональний доказ попередніх припущень лише тоді, коли їх кількість субординується у системі, вкладається у рамки стрункої теорії. Здоровий глузд людини повсякдення сприймає факти лише як невпорядковану, просту сукупність і в контексті різнорідних, поверхнево-наївних, суб'єктивних, експресивних їх тлумачень. Істинне значення речей, яке логічно виводиться з достовірних даних, підмінюється упередженістю, коли реальність підганяють під бажану відповідь.

Висновок. Усе вищезазначене зовсім не свідчить про те, що зміст здорового глузду є негативним. Він є єдино прийнятним і тому нормальним – адже в умовах постійних пошуків концептуальної глибини кожної конкретної події повсякденне життя стало б неможливим. Але, з іншого боку, все, що відбувається конкретно, є не ізольованим, а окремим випадком загальної закономірності, а значить і загальної проблеми. Тому нормальними є і концептуальні судження, які заглиблюються до «сутності існуючого» (Гайдеггер), більше того –

вони є пріоритетними. І якщо не визнавати їх необхідності як філософсько-методологічної основи, вчені та педагоги при формуванні соціальної ідентичності суб'єкта будуть діяти за схемою – «спрощені схеми мислення, висновки на основі частково осмисленої реальності та рішення проблем на тлі суперечливих етичних положень» (3, с. 43). Подібний спосіб, безперечно, здатен покращити поведінкову складову соціального суб'єкта, проте лише частково, поверхнево і на певний час. Неявні протиріччя позицій при цьому лише накопичуються до критичної маси та неминучості нової конфліктності.

Зрозуміло, наскільки складним є це завдання, а саме оптимальне поєднання абстрактних раціональних (філософсько-методологічних) та ірраціональних (життєвих/побутових) соціально-психологічних форм в моделях повсякденного супроводу особистості. Але без пошуків його розв'язання про високу ефективність такого підходу говорити дуже важко.

Список використаних джерел:

1. Кухарук О. Ю. Суспільні трансформації та ідентичність українців у контексті теорії соціальної ідентичності. *Проблеми політичної психології* : збірник наукових праць. 2019. Вип. 8 (22). С. 64–73. URL: <https://politpsy.org/index.php/popp/article/view/34/31>
2. Heidegger M. On the Essence of Truth. URL: <https://aphelis.net/wp-content/uploads/2011/02/Martin-Heidegger-On-the-Essence-of-Truth.pdf3>
3. Кириченко А. М., Стежко З. В. Українська мова як мова науки (у контексті концептуальної картини світу). *Наука і наукознавство. Міжнародний науковий журнал*. 2024. № 24 (126). С. 40–50 <https://doi.org/10.15407/sofs2024.04.040>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-502-3-88>

Терновий В. А.,

*здобувач наукового ступеня доктора філософії кафедри психології,
філософії та суспільних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСОБИ, ЩО ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

У зв'язку з військовою агресією з боку росії багато громадян України зазнали фізичного та психологічного впливу від бойових дій,